

Munkácsi Zsuzsa: Kik exportálnak Magyarországon? Vállalati méret és külföldi tulajdon szerinti exportkoncentráció és a külföldi tulajdon hatása az exportorientációra¹

Az Egyesült Államokban és Európa legtöbb országában az export döntő része kevés vállalat kezében koncentrálódik. Az APEH-panel adatai² alapján a magyar ipari export vállalati méret szerinti koncentrációja jelentős, ráadásul a külföldi tulajdon szerinti exportkoncentráció még nagyobb mértékű, valamint mindkét koncentráció számottevően emelkedett az utóbbi években. Egyéb magyar nemzetgazdasági ágak (mezőgazdaság, építőipar, szolgáltatások) exportkoncentrációja az iparénál általában kisebb. A vállalati méretet és egyéb tényezőket (ágazat, régió stb.) adottságnak véve, a külföldi tulajdon szerepe meghatározó az exportorientáció alakulásában, a teljesen hazai tulajdonban lévő vállalatokhoz képest a részben vagy teljesen külföldi tulajdonban lévő vállalatok exportorientáltabbak. Ugyanakkor nagymértékű bizonytalanság övezi a külföldi tulajdon exportorientációra gyakorolt hatásának időbeli alakulását.

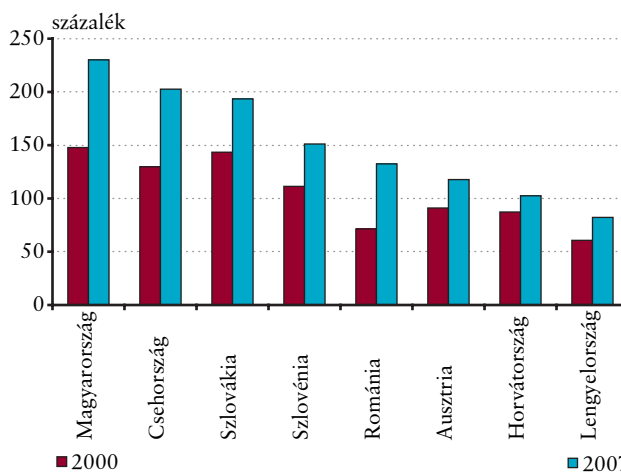
BEVEZETŐ

A kelet-közép-európai országok kis nyitott országok, azaz a bruttó hazai összterméken belül a külkereskedelmi forgalom szerepe meghatározó. A régióban az ezredfordulón Magyarország volt a legnyitottabb, és bár mindegyik régiós ország nyitottsága emelkedett azóta, továbbra is Magyarország nyitottsága az egyik legnagyobb (1. ábra).

A rendszerváltozás óta a külkereskedelmi akadályok lebomlásával párhuzamosan a régió országainak külkereskedelme gyors ütemben integrálódott a világgazdaságba és Nyugat-Európába.³ Jakab et al. (2000) úgy találja, hogy Magyarország külkereskedelme a világgazdasághoz viszonyítva 1997-re megközelítette az egyensúlyi szintet, ugyanakkor a cseh és a lengyel külkereskedelmek export- és importkonvergenciája lassabb volt. Bussiere et al. (2005) szerint a kelet-közép-európai országok és az euroövezet integrációja 2003-ban már olyan mély volt, hogy egyes balti és dél-európai országokét is meghaladta, azonban még van tere az integráció további mélyülésének. A cseh és a magyar export országsszerkezete alapján ugyanakkor felvetik a kérdést, hogy nem integrálódtak-e az egyensúlyi mértéket meghaladóan az euroövezetbe, mivel az oda áramló export aránya az utóbbi években már kissé mérséklődött.

1. ábra

A kelet-közép-európai országok nyitottsága

Megjegyzés: 2000-es változatlan áras adatok alapján a nyitottságot az alábbi módon számoltam: $(\text{áru- és szolgáltatásexport} + \text{áru- és szolgáltatásimport})/\text{GDP}$. Folyó áras adatok alapján 2000-ben Magyarország volt a legnyitottabb, ugyanakkor 2007-ben Szlovákia után a második volt a nyitottsági rangsorban.

Forrás: Eurostat.

Mivel a kelet-közép-európai országok nyitottak és külkereskedelmük gyorsan integrálódik Nyugat-Európába, az export-

¹ A szerző köszönettel tartozik Martonosi Ádámnak (MNB) és Gál Péternek (Tinbergen Institute) az APEH-panel adatok tisztításáért és az adatkezelésben nyújtott segítségért, valamint Kátay Gábornak (MNB) és Hornok Ceciliának (MNB) értékes észrevételeikért. A fennmaradó hibákért a felelősség kizárólag a szerzőt terheli.

² Az APEH-panel az APEH által rendelkezésemre bocsátott, a magyarországi vállalatok adóbevallásaiból származó adatokat tartalmazza (az egyedi vállalati adatokat adatvédelmi okok miatt nem lehet beazonosítani).

³ Ennek elemzésére a szakirodalomban gravitációs modellt alkalmaznak, mellyel megbecsülik a potenciális külkereskedelmi szintet és a tényleges és potenciális szintet hasonlítják össze.

teljesítményük nagymértékben befolyásolja gazdasági növekedésüket. Az APEH-panel 1995 és 2006 közötti adatainak felhasználásával elemzem a vállalatok exportteljesítményét, hogy képet kapjunk az aggregált szinten fontos szerepet betöltő export mögött álló vállalatok sajátosságairól.

Az exportáló vállalatok elemzése több szempontból is releváns. Egyrészt köztudott, hogy Magyarország nagyon nyitott, azonban az exportot lebonyolító vállalatokról kevesebbet tudunk. Másrészt fontos tudatosítani, hogy a magyar export nagy koncentrációja⁴ nem országspecifikus jelenség. Harmadrészt az exportkoncentráció nemzetgazdasági ágakként eltérhet. Végül – mivel a legtöbb nagyméretű vállalat részben vagy teljesen külföldi tulajdonban van – önmagában a külföldi tulajdon exportorientációra⁵ gyakorolt hatását is érdemes megbecsülni.

A tanulmány felépítése a következő. A *tanulmány első felében* az exportkoncentrációt elemzem. Összehasonlítom az európai országok exportjának vállalati méret szerinti koncentrációját. Utána a magyar ipari és a versenyszféra egyéb ágaiba (mezőgazdaság, szolgáltatás, építőipar) tartozó vállalatok exportkoncentrációját elemzem vállalati méret és külföldi tulajdon szerint. A *tanulmány második felében* a külföldi tulajdonnak az exportorientációra kifejtett hatását becslöm, egyéb változókat adottnak véve. Arra keresem a választ, hogy a részben vagy teljesen külföldi tulajdonú vállalatok exportorientáltabbak-e a hazai vállalatokhoz képest, illetve hogyan változott az elmúlt években a külföldi tulajdon exportorientációra gyakorolt hatása.

A FEJLETT ORSZÁGOKBAN MAGAS AZ EXPORTKONCENTRÁCIÓ

A vállalati szintű adatokat tartalmazó adatbázisok hozzáférhetőségével párhuzamosan az utóbbi években egyre több kutatót foglalkoztat, hogy milyen vállalatok állnak az exportforgalom mögött, és mely vállalati sajátosságok határozzák meg az exportteljesítményt.

Mayaer–Ottaviano (2007) több európai ország exportban fontos szerepet betöltő vállalatait hasonlítják össze. Úgy találják, hogy az aggregált exportforgalom kevés vállalathoz köt-

hető, és ezek a vállalatok nagyon különböznek a többitől, mivel általában nagyobbak, magasabb hozzáadott értéket állítanak elő és termelékenyebbek. Az exportot néhány vállalat vezérli, és kevés vállalat igazán exportorientált. Az exportálók gyakran külföldi tulajdonú vállalatok. Szoros összefüggést látnak az országok relatív exportteljesítménye és a vállalatok termelékenysége között.

Bernard et al. (2007) az Egyesült Államok exportkoncentrációját elemzik. Kevés vállalat exportál, például 2000-ben az összes vállalathoz viszonyítva mindössze 4 százalék, ugyanakkor az egyes ágazatokban az exportáló vállalatok aránya jelentősen különbözik.⁶ Az Egyesült Államok feldolgozóipari exportáló vállalatai számottevően eltérnek a nem exportáló vállalatoktól: az exportáló vállalatok általában nagyobbak, termelékenyebbek, tőkintenzívebbek. Az egyesült államokbeli export nagymértékben koncentrált, 2000-ben a felső 1 százalék adta az export 80 százalékát. Több lehetőséget fogalmaznak meg e nagyfokú koncentráció magyarázatául. Egyrészt a vállalatok közti extrém termelékenységi különbségekkel, másrészt a nagy rugalmassággal magyarázzák a jelenséget.

Görg et al. (2008) 1992 és 2003 közötti magyarországi adatokon vizsgálják, mely tényezők határozzák meg, hogy egy adott terméket mennyi ideig exportál egy vállalat. Ugyanis évről évre a vállalatok jelentősen változtatják az exporttermékstruktúráját. Elemzésük szerint egyrészt a termelékenyebb vállalatok általában olyan termékeket exportálnak, melyek tovább jelen vannak a nemzetközi piacokon. Másrészt minél régebb óta exportál egy terméket egy vállalat, annál nagyobb valószínűséggel fogja a továbbiakban is exportálni az adott terméket.

A legtöbb fejlett országban tehát jelentős exportkoncentrációt figyelhetünk meg. Kelet-Közép-Európában is nagy a koncentráció: számarányukat tekintve túlsúlyban vannak a kisméretű vállalatok (mintegy 80-90 százalék) (2. ábra), ugyanakkor az export döntő részét a 250 főnél többet foglalkoztató nagy vállalatok bonyolítják le. Hasonlóan a többi kelet-közép-európai országhoz, Magyarországon az export koncentrációja magas, de nem kiugró mértékben, tehát nem beszélhetünk magyarspecifikus jelenségről.

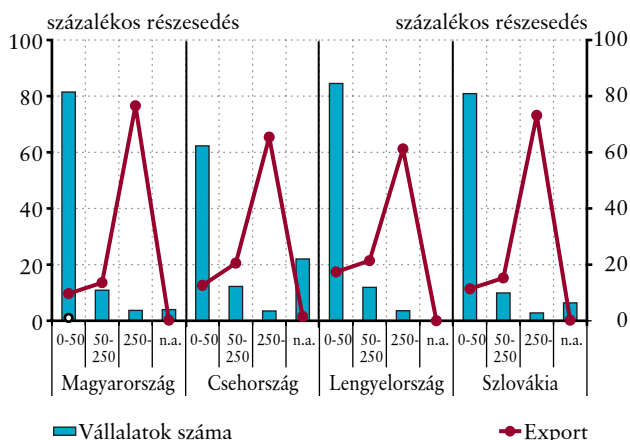
⁴ Megvizsgálom, hogy az egyes méretű (kis, közepes, nagy) és tulajdonszerkezetű (csak hazai, csak külföldi, többségében hazai és többségében külföldi) vállalatok az export mekkora részét bonyolítják le, minél kevesebb (adott méretű vagy adott tulajdontípusú) vállalathoz kötődik az export, annál nagyobb az exportkoncentráció.

⁵ Exportorientáció alatt az exportárbevétel teljes árbevételen belüli arányát értem. Minél magasabb ez a hányados, annál exportorientáltabb a vállalat.

⁶ A különböző kereskedelemelméletek eltérő mértékben taglalják a vállalatok szerepét, és eltérő mértékben adnak magyarázatot a megfigyelt koncentrációjelenségekre. A régi kereskedelemelmélet szerint egy relatíve képzett munkaerővel rendelkező ország – mint az Egyesült Államok – nagyobb valószínűséggel exportál azokban az ágazatokban, melyek relatíve sok ilyen képzett munkaerőt alkalmaznak. Ugyanakkor nem adott magyarázatot arra, hogy egyes vállalatok miért exportálnak, míg mások nem. Az új elméletekkel konzisztens az, hogy összességében kevés vállalat exportál és minden ágazatban vannak exportáló vállalatok. Ugyanakkor az új elméletek sem adnak még arra magyarázatot, hogy egy ágazatban néhány vállalat exportál, de a legtöbb nem. A legújabb heterogén elméletek már a vállalati sokszínűség szerepét hangsúlyozzák a külkereskedelemben. Bővebben Bernard et al. (2007).

2. ábra

Exportáló vállalatok száma és exportja vállalati méret szerint Kelet-Közép-Európában

Megjegyzés: az ábrázolt adatok a nemzetgazdasági áruexportot lebonyolító összes vállalatra vonatkoznak a 2003-as évből. A vízszintes tengelyen a foglalkoztatottak száma szerepel. Csehországban valószínűsíthetően a kis vállalatok aránya meghaladja a 60 százalékot, ugyanakkor a vállalatok ötödének méretéről nem áll rendelkezésre adat.

Forrás: Az Eurostat External Trade by Enterprise Characteristics c. kiadványa (2006).

ERŐTELJES EXPORTKONCENTRÁCIÓ A MAGYAR IPARBAN

Összességében nemzetközi összehasonlításban a magyar export koncentrációja nem kiemelkedő. Kérdés, hogy az egyes nemzetgazdasági ágak exportkoncentrációja hogyan alakul, látunk-e ágazati sajátosságokat. Ebben a fejezetben a magyar ipari koncentrációt elemzem az APEH-panel 1995., 2000. és 2006. évi adatainak felhasználásával.⁷ A vizsgált vállalatok körét leszűkíttem a nem kvázifiskális vállalatokra.⁸

Magyarországon 2006-ban mindössze a vállalatok 6,8 százaléka exportált, tehát a magyar cégek többsége egyáltalán nem jelent meg a nemzetközi piacokon. (Ráadásul 2006-ban a versenyszféra exportjának majdnem kétharmadát a 100 leg többet exportáló vállalat bonyolította le.) Azért csak az exportáló vállalatokra koncentrálok, mivel az export mögött álló vállalatok sajátosságait szeretném feltérképezni, ugyanakkor az összes magyar vállalat stilizált tényei és a felhasználásukkal

készített panelbecslési eredmények értelemszerűen más képet mutatnának.

Az elemzés során három vállalatméretet különíték el:⁹

- kisvállalat: 50 főnél kevesebbet foglalkoztat;
- közepes vállalat: 50 vagy annál több, de maximum 250 alkalmazottat foglalkoztat;
- nagyvállalat: legalább 250 főt foglalkoztat;

valamint négy tulajdonkategóriát használok (a jegyzett tőke arányában):

- 100 százalékban magyar tulajdonú vállalat;
- 100 százalékban külföldi tulajdonú vállalat;
- a külföldi tulajdon aránya 0 és 50 százalék közötti;
- a külföldi tulajdon aránya legalább 50 százalék, de kevesebb 100 százaléknál.

2006-ban az ipar exportáló vállalatainak kétharmada kisméretű, ötöde közepes méretű és kevesebb, mint tizede nagyméretű vállalat volt, a kisméretű cégek aránya pedig az elmúlt tíz évben emelkedett.¹⁰ Ugyanakkor az export döntő részét a 250 főnél többet foglalkoztató nagyvállalatok bonyolítják le. Az ipari exportáló vállalatok körében tehát nagymértékű koncentrációt figyelhetünk meg, ráadásul a koncentráció 1995 óta emelkedett (3. ábra).

A vizsgált időszakban az ipar exportáló vállalatainak mintegy 55-70 százaléka kizárólag hazai, ötöde teljesen külföldi volt. Ugyanakkor a csak külföldi vállalatok bonyolították le az export kétharmadát. A tulajdon szerinti koncentráció még a vállalati méret szerinti koncentrációnál is nagyobb, ráadásul a koncentráció növekedése is jelentősebb (4. ábra).

A foglalkoztatottak száma szerint is jelentős mértékű a koncentráció, a nagyvállalatok által foglalkoztatottak aránya – bár az utóbbi években némileg mérséklődött – még 2006-ban is 60 százalék körül volt. A kizárólag külföldi tulajdonban lé-

⁷ Megjegyzések: 1. Az APEH-panelben és a KSH által publikált GDP és külkereskedelmi statisztikában eltérő a módszertan, mivel előbbiben az értékesítés exportárbevétele elnevezésű számviteli kategóriáról rendelkezünk információval. 2. Azon vállalatoknál, melyek nem közöltek adatot a külföldi tulajdonú jegyzett tőkéről, feltételezem, hogy a külföldi tulajdon aránya nulla, mivel az esetek elsősorú többségében a külföldi tulajdon nélküli jegyzett tőke kiadja a teljes jegyzett tőkét.

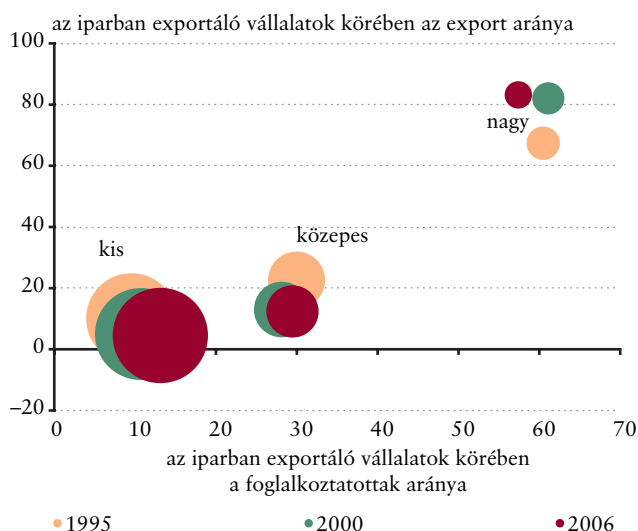
⁸ Kvázifiskális vállalatnak tekintjük azt a vállalatot, ahol legalább 25 százalék az állami és az önkormányzati tulajdon együttes aránya a jegyzett tőke arányában. A kvázifiskális vállalatok exporton belüli aránya 1995-ben volt a legnagyobb, azonban 2006-ban már jóval kisebb volt a jelentőségük.

⁹ Az Eurostat négy vállalatméretet különböztet meg (zárójelben a foglalkoztatottak száma): mikro (1-9), kis (10-49), közepes (50-249) és nagy (250-nél több) (Schiemann, 2008). Ebben a tanulmányban kisvállalat alatt az Eurostat szerinti mikro és kis vállalatokat értem.

¹⁰ Az ipari exportáló vállalatokról bővebben a Függelék 1. táblázatában tájékozódhat.

3. ábra

A magyar ipari exportáló vállalatok méret szerinti koncentrációja

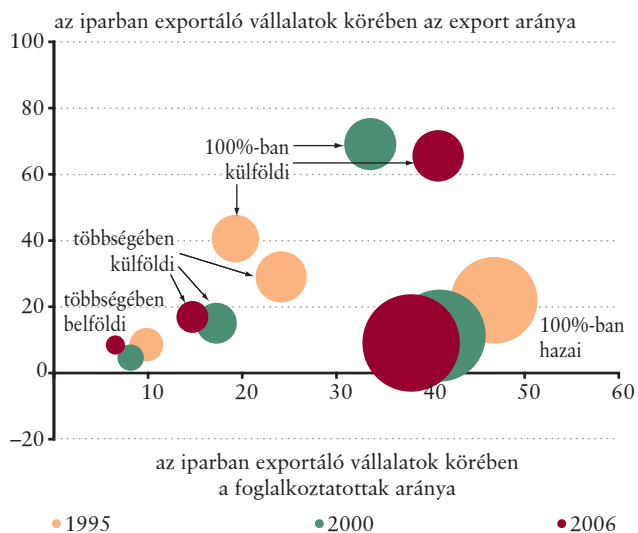

Megjegyzés: a vízszintes tengely az egyes vállalat típusok által foglalkoztatottak arányát mutatja az iparban. A függőleges tengely ugyanezen vállalat típusok exporton belüli arányát jeleníti meg. A körök nagysága az adott típusú vállalatok számával arányos.

Forrás: APEH-panel.

4. ábra

A magyar ipari exportáló vállalatok külföldi tulajdon szerinti koncentrációja¹¹

Megjegyzés: A vízszintes tengely az egyes vállalat típusok által foglalkoztatottak arányát mutatja az iparban. A függőleges tengely ugyanezen vállalat típusok exporton belüli arányát jeleníti meg. A körök nagysága az adott típusú vállalatok számával arányos.

Forrás: APEH-panel.

vő vállalatok által foglalkoztatottak aránya jelentősen emelkedett, 2006-ban az alkalmazottak 40 százaléka ezeknél a cégeknél dolgozott.

Összességében elmondható, hogy a magyar ipari export vállalati méret és tulajdon típus szerinti koncentrációja egyaránt nagymértékű, az utóbbi években pedig számottevően emelkedett. A relatíve kis számú nagy és külföldi vállalatok ugyanis az exportárbevétel 70-80 százalékát adják.

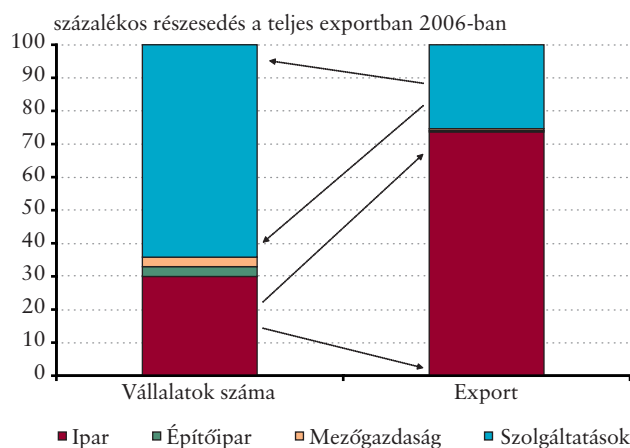
AZ IPARNÁL KISEBB KONCENTRÁCIÓ A MAGYAR VERSENYSEKTOR EGYÉB ÁGAIBAN

A magyar ipari export koncentrációja nagymértékű. Amíg az exportáló vállalatoknak csak mintegy harmada tartozik az ipar valamely ágazatába, addig az exportáló cégek több mint fele szolgáltatást nyújt (kereskedelem, szállítás, gazdasági szolgáltatás stb.) (5. ábra).¹² Ezzel szemben a versenyszféra exportjának kétharmadát adják az ipari vállalatok, míg a szolgáltató cégekhez az export negyede kötődik.

A mezőgazdaságban, az építőiparban és a szolgáltató ágazatokban a kisvállalatok aránya az iparhoz képest nagyobb (80-90 százalék), de azzal ellentétben, az export relatíve nagyobb részét adják (a mezőgazdaságban és az építőiparban 40 százalék, a szolgáltatásokban kétharmad). Ezekben a gazdasági ágakban a nagyvállalatok aránya tehát kisebb az iparhoz ké-

5. ábra

A versenyszféra vállalatainak száma és exportja nemzetgazdasági ágak szerint

Forrás: APEH-panel.

¹¹ A 100 százalékban hazai cégek azért foglalkoztatnak sokkal több embert, mint a kis cégek, mert van kb. 200 darab nagyméretű, de teljesen hazai tulajdonban lévő vállalat, akik elég sok embert foglalkoztatnak (kb. 100 ezer főt).

¹² Az egyéb nemzetgazdasági ágak elemzésénél szintén az exportáló, nem kvázifiskális vállalatokkal foglalkozom. Megjegyzem, hogy az idegenforgalom számbavétele nem egyértelmű. A nemzeti számlákban az idegenforgalom a szolgáltatás-export részét képezi, ugyanakkor az APEH-panelben a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatokba tartozó vállalatok exportértékesítési árbevétele elenyésző a teljes árbevételhez képest, így a szolgáltatás-export valószínűsíthetően alulbecsült.

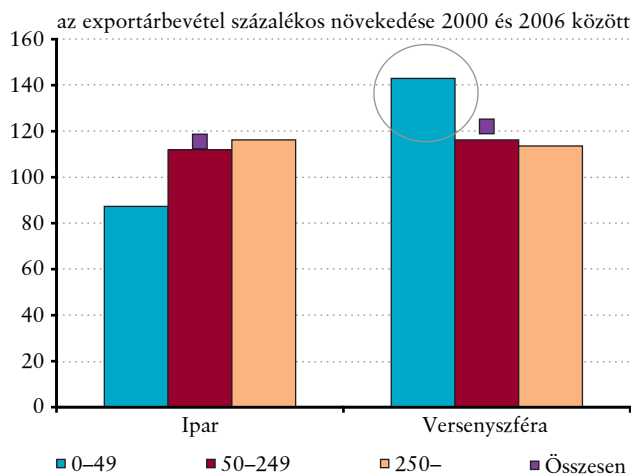
pest, azonban exportbeli részesedésük is jóval alacsonyabb (például a szolgáltatásoknál mindössze 10 százalék).¹³

A vállalati méret szerinti koncentrációhoz hasonlóan a tulajdon szerinti koncentráció is általában kisebb mértékű a versenyszféra egyéb ágaiban az iparhoz képest. Mind a négy vizsgált gazdasági ágban a kizárólag hazai vállalatok számbeli aránya hasonló (70-80 százalék), azonban ezek az iparban az export tizedét, a mezőgazdaságban és az építőiparban az export 60-80 százalékát bonyolítják le. A kizárólag külföldi tulajdonú vállalatok exporton belüli súlya az iparban és a szolgáltató ágazatokban jelentős, ugyanakkor a mezőgazdaságban és még inkább az építőiparban lényegesen kisebb.

Nemcsak a versenyszféra egyes nemzetgazdasági ágainak exportkoncentrációja tér el, hanem az utóbbi években megfigyelt exportdinamika is. 1995–2000 között az iparban és a versenyszférában egyaránt a nagyvállalatok exportárbevétele növekedett a legdinamikusabban, ugyanakkor az ezredforduló után a versenyszférán belül a kisvállalatok exportárbevétele bővült a leggyorsabban (6. ábra). Ez nagyrészt a szolgáltató ágazatoknak köszönhető, azon belül pedig elsősorban a kereskedelem, javítás és az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ágazatoknak.¹⁴

6. ábra

Exportárbevétel növekedése az iparban és a versenyszférában méret szerint

Forrás: APEH-panel.

A KÜLFÖLDI TULAJDON SZEREPE MEGHATÁROZÓ AZ IPARI VÁLLALATOK EXPORTORIENTÁLTSAGÁBAN

Az ipari export külföldi tulajdon és méret szerinti koncentrációja is számottevő, ráadásul a nagy és külföldi vállalatok között nagy az átfedés. Kérdés, mekkora önmagában a külföldi tulajdon hatása az exportorientációra. Tekintsünk két vállalatot, melyek mérete, hatékonysága, ágazati besorolása, telephelye stb. megegyezik, ugyanakkor az egyik teljesen hazai, a másik külföldi tulajdonú. Várakozásunk szerint a külföldi vállalat exportorientáltabb, mivel több/jobb kapcsolatai, nagyobb piaci ereje, tökéletesebb információi lehetnek a hazai céghez képest.

Rojec et al. (2001)¹⁵ Észtország 1995 és 1998 közötti, valamint Szlovénia 1994 és 1998 közötti feldolgozóipari vállalatainak adatait felhasználva megállapítja, hogy a külföldi és a rezidens vállalatok¹⁶ exportorientációja szignifikánsan eltér: Észtországban minden más változatlansága mellett mintegy 5-7 százalékponttal, Szlovéniában 12-14 százalékponttal magasabb átlagosan az exportorientáció egy külföldi vállalat esetében a hazai vállalathoz képest.

Észtországhoz hasonló eredmény adódik a magyar adatokon, azonban hosszabb időtávot és több tulajdonkategóriát vizsgálva. Az elemzéshez az APEH-panel 1995 és 2006 közötti vállalati adatait használok, a vizsgált vállalati kört leszűkíttem a nem kvázifiskális, ipari és exportáló vállalatokra, és a már említett négy tulajdontípust különítem el.¹⁷ Összességében a teljesen vagy részben külföldi vállalatok szignifikánsan exportorientáltabbak a hazai vállalatokhoz képest. Ráadásul minél nagyobb a külföldi tulajdon aránya, annál erősebb ez a hatás, ugyanakkor szignifikánsan a becsült hatások nem térnek el egymástól. Minden más változatlansága mellett a teljes mértékben külföldi tulajdonban lévő vállalatok exportorientációja átlagosan mintegy 5-7 százalékponttal haladja meg a teljesen hazai vállalatokét.¹⁸

A külföldi tulajdon exportorientációra gyakorolt hatásának időbeli lefutását nagymértékű bizonytalanság övezi. Összességében a kizárólag külföldi vállalatok esetében időben növekvő, a többségében belföldi vállalatok esetében pedig időben csökkenő hatást becsültem. Ugyanakkor a kontrollváltozók

¹³ Az egyéb nemzetgazdasági ágakról bővebben a Függelék 2., 3., 4. és 5. táblázatában tájékozódhat.

¹⁴ A tanulmány készítésekor a 2003-as TEÁOR- (tevékenységi körök egységes ágazati osztályozási rendszere) besorolást vettem alapul.

¹⁵ Rojec et al. (2001) egy Cobb–Douglas típusú termelési függvényből vezeti le a becsült regressziót és a kontroll változókat, bővebben a hivatkozott tanulmány 9-10. oldalán.

¹⁶ Külföldi a vállalat, amennyiben a külföldi tulajdoni arány legalább 10 százalék, egyébként rezidens.

¹⁷ Röviden ismertetem a főbb eredményeket, a módszertanról bővebben a függelékben olvashat.

¹⁸ Például a nagyméretű teljesen külföldi és teljesen hazai vállalatok átlagos exportorientációja között átlagosan mintegy 20-30 százalékpont a különbség, így az 5-7 százalékpontos parciális hatás mintegy 20 százalékot magyarázhat. Hasonló a méret magyarázó ereje is.

modellbe történő beépítése után az egyes tulajdöntípusok esetében inszignifikáns lesz az időbeli változás, vagyis a vizsgált adatokon és időtávon nem sikerült kimutatni az exportorientációra gyakorolt hatás időbeli lefutását.¹⁹

Összegezve, a kizárólag és részben külföldi vállalatok exportorientáltabbak a teljesen magyar vállalatokhoz képest, azonban az egyes tulajdonkategóriák exportorientációra gyakorolt hatásának eltérése nem robusztus. Az APEH-panelben nem álltak rendelkezésre importforgalmi adatok, így nem lehetett figyelembe venni az importhányadot. Emiatt, illetve az időbeli lefutás bizonytalansága következtében további kutatás szükséges a külföldi tulajdon hatását illetően.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány célja volt feltérképezni, milyen vállalati sajátosságok húzódnak meg az aggregált szinten hazánkban jelentős export mögött. Az APEH-panel 1995 és 2006 közötti adatain az export vállalati méret és külföldi tulajdon szerinti koncentráci-

óját elemeztem, valamint becslést adtam a külföldi tulajdon arányának exportorientációra gyakorolt hatásáról.

A fejlett és kelet-közép-európai országokban általában az exportkoncentráció számottevő. A magyar ipari méret szerinti exportkoncentráció is nagyon magas, ugyanakkor a külföldi tulajdon szerinti koncentráció még ezt is felülmúlja. A versenyszféra egyéb ágaiban általában kisebb a koncentráció. A kis és/vagy hazai cégek szerepe nagyobb az építőiparban és a mezőgazdaságban.

Ami a külföldi tulajdon exportorientációra gyakorolt hatását illeti, – minden más változatlansága mellett – a teljesen vagy részben külföldi vállalatok átlagosan exportorientáltabbak a kizárólag magyar vállalatokhoz képest. Ugyanakkor e hatás időbeli pályáját – részben adathiány miatt – még bizonytalanság övezi, mely további kutatást tesz szükségessé. Ezenkívül szintén lehetséges kutatási terület a vállalati profit és az exportorientáció, valamint a tulajdoni szerkezet és a termelékenység kapcsolatának vizsgálata.²⁰

¹⁹ Egy alternatív modell szerint a többségében belföldi vállalatok exportorientáció-többlete (a kizárólag hazai vállalatokhoz képest) 1999–2001 között alacsonyabb volt, mint azt megelőzően, illetve az elmúlt években, azonban ez az eredmény nem robusztus.

²⁰ A privatizáció és a termelékenység kapcsolatát elemzi többek között: Brown–Earle–Telegdy (2008), Brown–Earle (2007), Brown–Earle–Telegdy (2005), Earle–Telegdy (2002).

FÜGGELÉK – TÁBLÁZATOK

1. táblázat

Ipari exportáló vállalatok stilizált tényei 1995-ben, 2000-ben és 2006-ban

1995-ben						
	Vállalatok aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Átlagos vállalati létszám (fő)	Külföldi tulajdon aránya (százalék)	Export aránya (százalék)	1 foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
Kis	65,1	9,6	14	32,8	10,1	2278
Közepes	26,0	30,0	111	34,1	22,6	1630
Nagy	9,0	60,5	650	39,2	67,3	2408
2000-ben						
	Vállalatok aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Átlagos vállalati létszám (fő)	Külföldi tulajdon aránya (százalék)	Export aránya (százalék)	1 foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
100%-ban hazai	55,5	46,8	81		21,9	1014
100%-ban külföldi	16,6	19,3	112		40,6	4549
Többségében hazai	8,5	9,8	112		8,5	1878
Többségében külföldi	19,4	24,1	120		29,0	2596
2000-ben						
	Vállalatok aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Átlagos vállalati létszám (fő)	Külföldi tulajdon aránya (százalék)	Export aránya (százalék)	1 foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
Kis	67,1	10,7	15	26,1	5,0	4 397
Közepes	24,6	28,1	110	37,2	13,0	4 386
Nagy	8,3	61,1	707	54,1	82,0	12 743
2006-ban						
	Vállalatok aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Átlagos vállalati létszám (fő)	Külföldi tulajdon aránya (százalék)	Export aránya (százalék)	1 foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
100%-ban hazai	62,2	41,0	63		11,3	2 614
100%-ban külföldi	20,2	33,6	160		69,1	19 528
Többségében hazai	5,2	8,2	150		4,6	5 387
Többségében külföldi	12,4	17,3	134		15,0	8 260
2006-ban						
	Vállalatok aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Átlagos vállalati létszám (fő)	Külföldi tulajdon aránya (százalék)	Export aránya (százalék)	1 foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
Kis	72,2	13,1	14	19,4	4,5	7 939
Közepes	21,7	29,5	107	37,5	12,3	9 683
Nagy	6,1	57,4	744	67,0	83,1	33 483
2006-ban						
	Vállalatok aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Átlagos vállalati létszám (fő)	Külföldi tulajdon aránya (százalék)	Export aránya (százalék)	1 foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
100%-ban hazai	70,0	37,9	43		9,1	5 520
100%-ban külföldi	19,6	40,8	163		65,6	37 131
Többségében hazai	2,8	6,5	185		8,5	29 939
Többségében külföldi	7,6	14,7	152		16,9	26 593

Megjegyzés: Exportáló, nem kvázifiskális vállalatok.

Forrás: APEH-panel.

2. táblázat

A versenyszféra exportáló vállalatainak stilizált tényei 2006-ban

Versenyszektor					
	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)	Átlagos külföldi tulajdon aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
Kis	86,5	20,9	21,5	21,1	19 152
Közepes	11,0	15,1	36,3	29,4	9 902
Nagy	2,4	64,0	62,6	49,5	25 006

	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)		Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
100%-ban belföldi	72,4	13,6		44,2	5 932
100%-ban külföldi	18,3	63,9		36,5	33 863
Többségében belföldi	2,4	7,0		4,9	27 337
Többségében külföldi	7,0	15,6		14,4	20 976

Megjegyzés: Exportáló, nem kvázifiskális vállalatok.

Forrás: APEH-panel.

3. táblázat

Mezőgazdasági exportáló vállalatok stilizált tényei 2006-ban

Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halgazdálkodás					
	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)	Átlagos külföldi tulajdon aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
Kis	83,5	40,9	29,3	24,7	7 397
Közepes	14,8	53,1	10,8	51,4	4 615
Nagy	1,7	6,0	0,0	23,9	1 125

	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)		Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
100%-ban belföldi	71,3	57,0		86,3	2 951
100%-ban külföldi	20,5	35,3		8,3	19 110
Többségében belföldi	2,1	1,1		1,6	3 136
Többségében külföldi	6,1	6,6		3,8	7 694

Megjegyzés: Exportáló, nem kvázifiskális vállalatok.

Forrás: APEH-panel.

4. táblázat

Építőipari exportáló vállalatok stilizált tényei 2006-ban

Építőipar					
	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)	Átlagos külföldi tulajdon aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
Kis	84,6	41,2	10,2	29,1	4126
Közepes	13,3	50,6	12,3	35,2	4186
Nagy	2,1	8,2	28,6	35,7	670
	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)		Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
100%-ban belföldi	86,6	79,5		69,2	3342
100%-ban külföldi	7,6	6,4		20,4	920
Többségében belföldi	1,8	10,3		4,3	7052
Többségében külföldi	4,0	3,7		6,1	1783

Megjegyzés: Exportáló, nem kvázifiskális vállalatok.

Forrás: APEH-panel.

5. táblázat

Szolgáltatást nyújtó exportáló vállalatok stilizált tényei 2006-ban

Szolgáltatások					
	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)	Átlagos külföldi tulajdon aránya (százalék)	Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
Kis	93,5	67,7	22,4	34,9	28 592
Közepes	5,8	21,5	39,7	27,2	11 674
Nagy	0,8	10,8	56,5	37,9	4 193
	Vállalatok aránya (százalék)	Exportárbevétel (százalék)		Foglalkoztatottak aránya (százalék)	Egy foglalkoztatottra jutó exportárbevétel (ezer Ft)
100%-ban belföldi	72,9	24,7		50,8	7 161
100%-ban külföldi	18,0	60,5		31,7	28 097
Többségében belföldi	2,3	2,7		2,3	17 805
Többségében külföldi	6,9	12,2		15,2	11 791

Megjegyzés: Exportáló, nem kvázifiskális vállalatok.

Forrás: APEH-panel.

FÜGGELÉK – A MODELL

A paneladatokra fixed effects modellt építék.²¹ Sok vállalat nem közölt adatot a külföldi tulajdonú jegyzett tőkéről, így ezen vállalatoknál – amennyiben a többi tulajdonos által birtokolt jegyzett tőke kiadja a teljes jegyzett tőkét – feltételezem, hogy a külföldi tulajdon aránya nulla.

Mivel a külföldi tulajdon parciális hatását keresem, az endogenitás elkerülése végett számos változóra kontrollálok, melyek egyaránt korrelálnak a külföldi tulajdonnal és az exportteljesítménnyel.

1. Kontrollálok a vállalati méretre. Mivel a külföldiek feltehetően inkább nagyobb méretű vállalatokat vásárolnak, a

²¹ A paneladatokról, a fixed effects becslésről, az endogenitásról, a kontrollálásról és a torzított paraméterbecslésekről bővebben Wooldridge *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data* c. könyvében olvashat.

vállalati méret és a külföldi tulajdon pozitívan korrelál, illetve a nagyvállalatok exportorientáltabbak lehetnek. Ha nem kontrollálnék a méretre, a külföldi tulajdon arányának együttthatója felfelé torzított lenne.

2. A külföldi vállalatok aránya ágazatonként eltérhet, mivel a külföldi befektetők eltérő mértékben érdeklődhetnek az egyes ágazatok iránt. Ugyanakkor az ágazatokra nem kontrollálok, mivel a cégek ágazati besorolása ritkán változik, tehát a modell kezeli a problémát.
3. Egyes régiókat a külföldi befektetők előnyben részesíthetnek más régiókkal szemben, így a külföldi tulajdon dummyk együttthatói torzítottak lehetnek, amennyiben a régiók nem szerepelnek a modellben. Ugyanakkor az ágazatoknál említett okok miatt a régiókra sem kontrollálok.²²
4. Kontrollálok az egy főre jutó adózott eredményre, mellyel a hatékonyságot kívánom megragadni. Feltételezésem szerint a hatékonyság pozitívan befolyásolja az exportorientációt és a külföldi vállalatok hatékonyabbak lehetnek.
5. Kontrollálok az ágazati átlagos exportorientációra (az adott megfigyelés kivételével számítok átlagot egy adott ágazatban domináns vállalatok miatt). Várakozásom szerint amennyiben az ágazat exportorientáltabb, az adott vállalat is exportorientáltabb lehet.²³

A kontrollváltozók ellenére is maradhat némi torzítás az együttthatókban. Egyrészt az exportorientáció és a külföldi tulajdon egymásra szimultán módon hathatnak (szimultaneitás torzítás). Másrészt kihagyott változó (például az import) miatt is torzított lehet a becslés, ugyanis egy többet exportáló vállalat valószínűleg többet is importál (kihagyott változó torzítás).

Tehát az alábbi modellt futtatom (a többségében hazai és a kis méretű cégekhez viszonyítok):

$$\begin{aligned} \exp arany_{it} = & c + \beta_1 csakkulf_{it} + \beta_2 tobbsegkulf_{it} + \beta_3 tobbsegbelf_{it} + \\ & + \beta_4 \exp arany\_ind_{it} + \beta_5 kozepes_{it} + \beta_6 nagy_{it} + \beta_7 egysegprofit_{it} + \\ & + \text{évdummyk} + trend / trendnégyzet / \text{évker esztszorzatok} + \\ & + a_i + u_{it}, \text{ ahol} \end{aligned}$$

- *csakkulf* = 1, ha a vállalat 100 százalékban külföldi tulajdonban van és 0 egyébként;
- *tobbsegkulf* = 1, ha a vállalat 50–100 százalékban külföldi tulajdonban van és 0 egyébként;
- *tobbsegbelf* = 1, ha a vállalat 0–50 százalékban külföldi tulajdonban van és 0 egyébként;
- *exp arany_ind* az iparágra adott évben jellemző átlagos exportorientáció (az adott megfigyelést nem vesszük figyelembe az átlagnál);
- *kozepes* = 1, amennyiben a vállalat közepes méretű és 0 egyébként;
- *nagy* = 1, amennyiben a vállalat nagy méretű és 0 egyébként;
- *egysegprofit* az egy főre jutó vállalati profit logaritmus;
  - az év dummyk képviselik az adott évre jellemző konjunkturális helyzetet és a külkereskedelmi liberalizáció mértékét (nyitottság);
  - a keresztszorzatok a külföldi tulajdon időbeli változását ragadják meg;
- a_i a nem megfigyelt keresztmetszeti állandó és u_{it} a nem megfigyelt nem állandó tag.

²² Megjegyezzük, hogy ellenőrzésképpen a modellbe beillesztettem az ágazat és a régió dummykat, azonban azok többnyire inszignifikánsak lettek, mely alátámasztja azt a feltételezést, hogy ez a becslési mód az ágazatokat és a régiókat vállalati szintű állandóként kezeli.

²³ E változóról bővebben Rojec et al. (2001).

6. táblázat

Becslési eredmények

	1. modell		2. modell		3. modell		4. modell		5. modell		6. modell		7. modell		8. modell	
	együtt-ható	szten-derd hiba	együtt-ható	szten-derd hiba	együtt-ható	szten-derd hiba	együtt-ható	szten-derd hiba	együtt-ható	szten-derd hiba	együtt-ható	szten-derd hiba	együtt-ható	szten-derd hiba	együtt-ható	szten-derd hiba
csakkulf	0,070	0,009	0,069	0,009	0,059	0,011	0,059	0,011	0,049	0,011	0,051	0,013	0,053	0,015	0,059	0,016
tobbsegbelf	0,032	0,008	0,030	0,008	0,035	0,009	0,051	0,011	0,039	0,012	0,041	0,013	0,053	0,016	0,053	0,016
tobbsegkulf	0,041	0,007	0,038	0,008	0,035	0,009	0,041	0,009	0,032	0,010	0,036	0,012	0,038	0,013	0,039	0,013
csakkulf*trend	-	-	-	-	-	-	0,002	0,001	0,003	0,001	0,001	0,001	0,000	0,003	-	-
tobbsegbelf*trend	-	-	-	-	-	-	-0,004	0,002	-0,002	0,002	-0,001	0,002	-0,009	0,005	-	-
tobbsegkulf*trend	-	-	-	-	-	-	-0,000	0,001	0,002	0,001	-0,000	0,001	-0,001	0,004	-	-
csakkulf*trend*trend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,000	0,000	-	-
tobbsegbelf*trend*trend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,001	0,000	-	-
tobbsegkulf*trend*trend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,000	0,000	-	-
exparany_ind	-	-	-	-	0,141	0,033	-	-	-	-	0,139	0,033	0,139	0,035	0,138	0,033
kozepes	-	-	-	-	0,036	0,006	-	-	-	-	0,035	0,006	0,035	0,006	0,035	0,006
nagy	-	-	-	-	0,052	0,013	-	-	-	-	0,051	0,013	0,051	0,014	0,051	0,013
egysegprofit	-	-	-	-	0,005	0,001	-	-	-	-	0,005	0,001	0,005	0,001	0,005	0,001
R ²	0,127		0,122		0,181		0,126		0,122		0,181		0,180		0,179	
Megfigyelések száma	71 303		71 303		52 318		71 303		71 303		52 318		52 318		52 318	
F(tobbsegbelf-tobbsegkulf)	0,343		0,390		0,951		0,468		0,459		0,748		0,388		0,424	
F(csakkulf-tobbsegbelf-tobbsegkulf)	0,000		0,000		0,011		0,225		0,203		0,453		0,476		0,361	
További változók	-		év dummyk		év dummyk		-		év dummyk		év dummyk		év dummyk		év dummyk és tulajdon-év kereszszorzatok	

Megjegyzés: 1. A trendkeresztszorzatok értelmezése: 1995-ben a trend 0, minden további évben 1-gyel emelkedik. 2. Félkövérel az 5 százalékon szignifikáns változokat jelöltem. 3. Nem cenzorált becslés esetén a becslés exportorientáció 0-tól kisebb és 1-től nagyobb lehet, ugyanakkor esetünkben döntően a 0 és 1 között szóródott. Ennek ellenére cenzorált becslést is végeztem, de érdemben nem kaptam elérhető eredményt. 4. A fixed effects modellben sok megfigyelés esetében 0 lett a fixed effectstől megiszított jobb oldali külföldi tulajdon dummy (mivel sok vállalat nem vagy időben nem sokszor vált tulajdoni szerkezetet), azonban ennek ellenére is marad sok olyan megfigyelés, ahol nem nulla ez az érték, és ebből a modell jól tud azonosítani. Ráadásul amennyiben azokat a megfigyeléseket elhagyom a modellből, melyek esetében az előbb említett érték nulla, érdemben nem változik a parciális hatás. 5. Amennyiben nem hagynám el a nem exportáló vállalatokat, tobit modellt, illetve Heckman-eljárást lehetne alkalmazni. Ekkor az eredmények nem csak az exportáló vállalatokra vonatkoznának. Ez további kutatási irányt jelent. 6. A becslés során robusztus szten-derd hibákat alkalmaztam.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BERNARD, A. B.–JENSEN, J. B.–REDDIGN, S. J.–SCHOTT, P. K. (2007): Firms in International Trade. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 21, Number 3, Summer 2007, pp. 105–130.
- BROWN, J. D.–EARLE, J. S.–TELEGDY, Á. (2008): Employment and Wage Effects of Privatization: Evidence from Hungary, Romania, Russia and Ukraine. *IZA Discussion Paper*, No. 3688, September 2008.
- BROWN, J. D.–EARLE, J. S. (2007): The Productivity Effects of Privatization in Ukraine: Estimates from Comprehensive Manufacturing Firm Panel Data, 1989–2005. *Upjohn Institute Staff Working Paper 07-137*, May 2007.
- BROWN, J. D.–EARLE, J. S.–TELEGDY, Á. (2005): The Productivity Effects of Privatization: Longitudinal Estimates from Hungary, Romania, Russia and Ukraine. *Upjohn Institute Staff Working Paper 05-121*, October 2005.
- BUSSIÈRE, M.–FIDRMUC, J.–SCHNATZ, B. (2005): Trade Integration of Central and Eastern European Countries. Lessons from a Gravity Model. *European Central Bank Working Paper Series*, No. 545.
- EARLE, J. S.–TELEGDY, Á. (2002): Privatization Methods and Productivity Effects in Romanian Industrial Enterprises. *Upjohn Institute Staff Working Paper*, No. 02-81, April 2002. (Revised in the *Journal of Comparative Economics*, Vol. 30., No. 4. [December 2002], pp. 657–682.)
- GÖRG, H.–KNELLER, R.–MURAKÖZY, B. (2008): What makes a successful export? *Kiel Working Papers*, No. 1339, Kiel Institute for the World Economy, February 2008.
- JAKAB, M. Z.–KOVÁCS, M. A.–OSZLAY, A. (2000): Hová tart a külkereskedelmi integráció? Becslések három kelet-közép-európai ország egyensúlyi külkereskedelmére. Magyar Nemzeti Bank, *MNB Füzetek 2000/1*. (Revised in How Far Has Trade Integration Advanced? An Analysis of the Actual and Potential Trade of Three Central and Eastern European Countries. *Journal of Comparative Economics* 29, June 2001, pp. 276–292.)
- KÁTAY, G.–WOLF Z. (2004): Investment Behaviour, User Cost and Monetary Policy Transmission – the Case of Hungary. Magyar Nemzeti Bank, *MNB Working Paper 2004/12*.
- MAYER, T.–OTTAVIANO, G. I. P. (2007): The Happy Few: The internationalisation of European firms. New facts based on firm-level evidence. *Bruegel Blueprint Series Volume III*.
- MNB (2008): Elemzés a konvergenciafolyamatokról 2008. március. Magyar Nemzeti Bank.
- ROJEC, M.–DAMIJAN, J. P.–MAJČEN, B. (2001): Export Propensity of Estonian and Slovenian Manufacturing Firms: Does foreign ownership matter? Institute for Economic Research, *Working Paper No. 11.*, May 2001.
- SCHIAMANN, M. (2008): Enterprises by size class – overview of SMEs in the EU. *Eurostat Statistics in Focus*, 31/2008.
- UNCTAD (1996): *World Investment Report 1996*. United Nations, New York and Geneva.
- WOOLDRIDGE, J. M. (2008): *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.